

Obejde se svět bez NATO?

(Úvaha nad rozšiřováním Severoatlantické aliance)

Už v roce 1991 po rozpadu SSSR dospěli stratégové NATO k názoru, že bezpečnost Aliance neohrožuje ani tak otevřená agrese proti území některého z členských států, jako spíše důsledky destabilizace vyvolané hospodářskými, politickými a společenskými obtížemi a také národnostními spory ve středoevropských zemích. Tento závěr se nazýval „Strategický koncept 1991“. Aniž by se o tom přímo zmiňoval, vycházel z předpokladu, že právě destabilizace tohoto druhu vyvolaly v Evropě za půl století dvě světové války.

Na jedno století a jeden kontinent by to už mohlo stačit, usoudili koncepční stratégové a přikročili k vypracování plánů zajišťujících, aby nedošlo k recidivě. Záměr to nebyl nijak nový. Aliance se už nejednou rozšiřovala. V roce 1952 přičlenila Řecko a Turecko, v r. 1955 Německo (západní) a v roce 1982 Španělsko. V každém z případů převládá shodný názor, že rozšíření NATO spojenece posílí ve studené válce se SSSR.

Dnes se samozřejmě nikdo ruské invaze, k jaké došlo v roce 1956 v Maďarsku nebo v roce 1968 v Československu, neobává, a dokonce ani nátlaku, jakým byl Chruščovův přilet do Varšavy v říjnu 1956. Historie je však, jak známo, učitelkou života a je lepší být pro všechny případy a pro vlastní dobrý pocit pod účinným bezpečnostním deštníkem. A právě NATO představuje jediný správně fungující kolektivní účinný mechanismus v Evropě. Podstatné argumenty lze shrnout do několika jednoduchých bodů:

① Západ vyhrál studenou válku a posun jeho hranic - tedy hranic jeho bezpečnosti - je logickým důsledkem tohoto vítězství.

② Skrývání nebo zatemňování této skutečnosti vede k její karikatuře. Není-li cílem rozšíření NATO zvýšení bezpečnosti Západu, nemá celá operace při ratifikačním procesu žádné šance: ani jeden dnešní západní parlament nepotvrdí změnu charty NATO pouze z filantropických a ze sentimentálních pocitů vůči zemím, které jen nemnoho poslanců dokáže vůbec najít na globusu.

Odvolávat se přitom na to, že cílem západní expanze na východ je posílení tržního hospodářství či demokracie v Polsku nebo v Maďarsku, jak se to občas děje v USA, je nejen matení pojmů, ale také nebezpečná absurdita. Není-li totiž cílem rozšíření NATO posílení bezpečnosti jeho členů, ale šíření demokracie a tržního hospodářství, měly se začlenit do NATO nikoli Polsko nebo Maďarsko, ale Rusko a Bělorusko, protože právě tyto země v těchto záležitostech potřebují pomoc.

③ Začlenění zemí střední a východní Evropy pod bezpečnostní deštník NATO není jen přirozený, historicky a morálně odůvodněný akt zadostiučinění za léta, po která SSSR za lhotejného přihlížení Západu okupoval polovinu Evropy, ale je také v politickém a vojenském zájmu Západu.

Tento zájem nespočívá v možnosti, že by se státy střední a východní Evropy ponechané v jakési šedé zóně nikoho vrátily k Moskvě, nebo že by chtěly znovu patřit do sovětského bloku.

Hrozba pro Západ tkví v něčem jiném - totiž v tom, že odmítnuté státy, které budou natrvalo zbaveny dobročinného vlivu mechanismů NATO (nemusí jít hned o celkovou integraci), budou vystaveny rozmanitým otřesům a křečím a budou se muset pokoušet vyřešit samy své vlastní problémy nebo spory se sousedy. Může v nich pak převládnout chaos a dojít k různým „Bosnám“, za které bude Západ muset - tak jako právě v Bosně - zaplatit značně vyšší cenu. Naopak pouhý výhled na integraci s NATO způsobil, že se Maďaři dohodli se Slovenskem a Rumunskem, a že se v Rumunsku poprvé - a právě a jen proto, že to Aliance vyžadovala - na bukurešťské vládě podílí i maďarská menšina.

④ Právě odmítnutí pokrytectví a jasné vymáhání plodů vítězství ve studené válce představuje navzdory zdání a povrchním zvěstem nejlepší způsob, jak Rusko vtáhnout do okruhu akcí zaručujících skutečnou bezpečnostní strukturu Evropy. Právě tváří v tvář rozhodnosti především USA muselo Rusko nakonec nikoli souhlasit, protože o souhlas ho nikdo nežádal, ale uznat nevyhnutelnost rozšíření NATO a jeho důsledky. Jen na základě této rozhodnosti Západ - fakticky USA - dokázal Rusko dotlačit k podpisu zakládacího či ustavujícího aktu vztahů mezi NATO a Ruskem.

Nezáleží na názvu. Jakou hodnotu má tento akt ukáží až dějiny. Ale trpělivá a rozhodná argumentace, taktická moudrost a věrnost slušné a spravedlivé myšlence se nakonec vyplácejí: stačí připomenout sice skromnou, ale v zásadě loajální součinnost Ruska pod velením NATO v Bosně.

Oč Rusku ve skutečnosti jde?

Kreslí se nová mapa Evropy. Z ruského hlediska jde o změnu k horšímu, nejen co se týká kvantity, tedy ve smyslu poměru sil, ale i co do kvality: má nabýt nového a horšího mezinárodního postavení, jeho sláva je u konce právě tak jako jeho supervelmocenský vliv, jeho prestiž navenek i doma utrpěla porážku a ve vnitřní politice má potíže. Pravda vyšla najevo: o místě na zemi a o pozici ve státě už nerozhodují ani síla hlasu, ani atomové hlavice. Zkouška síly se přenesla do hospodářských a technologických statistik. Nikoli množství a přesnost hlavic, nýbrž kvalita počítačů dnes vymezují úroveň země.

Nejsou-li argumenty, které Rusko oficiálně uvádí, příliš přesvědčivé a neobstojí-li při bližším zkoumání, oč tedy vlastně jde? Zkusme to zjistit. Skutečné důvody ruského „nět“ jsou, jak je vidět, někde jinde. Kde?

1. „Nět“ ve věci NATO má nahradit soudržnou zahraniční politiku Ruska, přizpůsobenou potřebám po prohrané studené válce - politiku, jakou se Rusku stále nepodařilo vypracovat.

2. Hlasité „nět“ je adresováno také - a možná především - navenek a má při střetu s útoky ze strany komunistů před ruským veřejným míněním zakrýt skutečnost, že Rusko ztratilo postavení supervelmoci a umožnit Jelcinovi zachovat tvář v politické situaci, která je pro Rusko bolestná.

3. „Nět“ má také - a možná hlavně - za cíl zvýšit cenu: odškodnění Kremlu ze strany Západu kvůli tomu, aby spolkl hořkou „natovskou“ pilulku. Jelcinova účast v G 7 plus 1 (on sám už mluví o G 8), západní úvěry, na základě zakládajícího aktu vzniká společná konzultační komise NATO s velkými výsadami (Rusko má šanci ovlivňovat rozhodnutí

NATO ještě dřív, než tři noví členové překročí práh Aliance), Clintonovo gesto: tři noví členové, nikoli pět.

Znamená to, že jsou odůvodněné nářázky, které se po podpisu zakládacího aktu v Paříži tu a tam proslechly, na novou Jaltu? Ne, to je nesmysl. Je tomu naopak. **Přes velké riziko nepochopení by se za současných podmínek dalo říci, že jsme svědky faktické eliminace Jalty z roku 1945, že jsme svědky korekce dějin a prostřednictvím současného začleňování do NATO a do Evropské unie návratu k situaci, kdy se podoba zeměpisné a politické Evropy bude znovu krýt s Evropou civilizační a kulturní.**

Existuje společný zájem?

Může existovat. Jaké z toho všeho totiž vyvodit závěry? Stojí tu znovu proti sobě dva světy? Ne nezbytně a ne úplně. V novém uspořádání nalezneme určité prvky společného zájmu. Společného zájmu s Ruskem, byť to vypadá paradoxně. Takže:

1. Západ rozšířil svou bezpečnostní sféru a způsobil, že tři země ležící na východ od Německa, nejen vstoupily do fáze demokracie, ale má se jim dostat i bezpečnostních záruk. Německo se dostalo do středu Evropy, nikoli na její okraj. To je psychologicky velmi důležité pro evropské vnitřní rozpoložení.

2. Paradoxně to vede k tomu, že až teď, v rámci NATO a definitivně mimo sféru ruského vlivu, jsou bývalé satelitní země, připraveny a konečně schopny navázat s Ruskem skutečně dobré sousedské a dokonce přátelské vztahy. Nebude to snadné, dědictví je tíživé, ale při oboustranné dobré vůli je to alespoň možné. Je to vskutku historická šance - zbytek pak už záleží na politikách.

3. Patří to k nejspřávněji pochopenému zájmu Ruska. Moskva z tohoto kola vychází oslabena jak politicky, tak co se týká prestiže. Zároveň se však až teprve nyní Rusko, opírající se o dobré vztahy se Západem a ustálenými institucionálními rámci spolupráce (mj. s nejbohatšími pokladnicemi světa: s Mezinárodním měnovým fondem, Světovou bankou, Pařížským klubem věřitelů), může dát přesvědčit, že mu ze západní strany nic nehrozí a že se může klidně - s rostoucí západní pomocí - začít zabývat skutečnými problémy své obrovské země.

Vojenská spojenectví se, jak známo, rodí v podmínkách společného vnějšího nepřítele. Jistý počet analytiků, a to i západních, nabyl dojmu, že zároveň s koncem studené války by se měla rozpadnout a zaniknout i Severoatlantická aliance. Dokonce i kdyby Aliance formálně nezanikla, tvrdili znalci, zůstane z ní přece po ztrátě nepřítele jen prázdná skořápka. Jenže se zprávy o zániku NATO ukázaly jako předčasné. Ba co víc: Aliance nejenže odmítla zaniknout, ale, jak víme, začala se naopak rozvíjet. Přirozeně, změnila se důrazy a priority. Aliance zmodernizovala svou strategickou doktrínu a přizpůsobila ji novým podmínkám.

Existuje nějaká jiná varianta bezpečnostní organizace? Teoreticky vzato, OBSE, která se vyvinula z helsinské konference v r. 1975, nebo ZEU jsou - nebo mohly by být - schopny NATO v roli bezpečnostního garanta zastoupit. Ve skutečnosti však žádná s těchto institucí ještě k této roli nedorostla. OBSE je příliš velká a v situaci, kdy je si všech šestapadesát států rovno, ji paralyzuje zásada konsenzu. ZEU možná někdy dospěje k tomu, aby

působila tak, jak zamýšleli její zakladatelé, a stane se základem sjednocených evropských vojenských sil. Velmi omezené pokroky při utváření společné evropské obranné a zahraniční politiky však zatím vyvolávají dalekosáhlou skepsi.

* * *

Důvod, proč NATO přežilo, je vnitřní povahy. NATO bylo a je zásadním a nezastupitelným činitelem při smíření někdejších nepřátel (a dnešních spojenců) Německa a Francie. NATO činí konflikt svých členských států něčím nepředstavitelným. Kdyby Turecko a Řecko nebyly v NATO, už dávno by po sobě střílely. NATO je také pravou příčinou toho, že se dnes už nikdo nebojí návratu totalitních idejí do Německa. NATO bránilo Západ skoro padesát let a nikdo nemusel zahynout za Lyon nebo Frankfurt. Teď jde právě o to, aby NATO to, co udělalo pro Západ, prodloužilo i na Východ.

(podle polského časopisu Kultura, září 1997, Střední Evropa č. 74, upraveno, red.)

NÁZORY OBČANŮ NA VSTUP DO NATO

Otázka	Ano	Ne
1. Souhlasíte se vstupem do NATO?*	57	38
2. Myslíte si, že bychom měli co nejvíce usilovat o vstup do NATO?	56	44
3. Myslíte si, že vstup do NATO je nejlepším způsobem řešení naší bezpečnostní situace?	57	43
4. Republika by měla vstoupit do NATO co nejdříve.	59	41

Pramen: STEM 3/98

* Pozn.: 5 % odpovědělo nevim, nedovedu posoudit.